

ների երկրպագուն դառնալով փոխանակ իսկական աղբիւրից առնելու հողի և կեանք և ճշմարտութիւն՝ առուններին զիմելով և ապացուցանելով որ իսկական լոյսը դեռ չէ անհունում այլ կիսաբաց բժառ աչքերով անորոշ անգոյն մի շամանդաղ է միայն նկատում։

! Մոյնը չէ՞ անուամ միթէ և մեր ժողովուրդը, նա էլ մի ինչ որ լոյսի ետեւից է ընկած, նորան էլ մի նոր քարոզութիւն է եղել և այդ քարոզութիւնը յառաջ է բերել բաժանումն հողիներին։ Մի շարք անուններ գոյնզգոյն գրօշակների վերայ գրելով՝ նա հակառակ ծանապարհներով դէպի մի նոր աշխարհ է առաջնորդում անջատ անջատ բանականներին։ Յայն տարբերութիւնն այն է միայն որ աշխարհի իմաստութեան հետեւող կորնթացիներին աւետարանի ճշմարտութիւնն էր քարոզում և նոքա տարբեր անունն տակ տարբեր հողով դէպի այդ ճշմարտութիւնը զիմելու ցանկութիւն ունէին, մինչդեռ այստեղ աւետարանին հետեւող մի ժողովուրդ աշխարհի իմաստութեանն է ծանօթացել, նորա կարապետներին է հետեւում։ «Իսկ արդ՝ բաժանեալ ինչ իցէ Քրիստոս» հարցնում էր առաքեալը և մենք ստիպուած ենք հարցնել. «Բաժան բան է միթէ ճշմարտութիւնը»։ Միթէ այն ճշմարտութիւնը որ մեր հայրերի համար ծանապարհ էր դէպի կեանք, դադարում է մեզ համար նոյնը լինելուց և այն անունը որ մեր հայրերի առաջնորդող գրօշակն էր զարդարում, նոցա հողի տալիս, նոյն հողով մի՛ սուրբ գործի համար ի մի ձուլում՝ նսեմացել է նոր անունների շուքի առաջ։ Ոգորմելի՛ անուններ, ոգորմելի՛ առաջնորդներ մի ոգորմելի ժողովրդեան ... ի՛նչ է նոցա զօրութիւնը, ո՞ր նոցա տուած արդիւնքը—հողին։ Ա՛նտանելի, արդէն հեղձուցիչ է այս նոր, արհեստական միջնորդը. իսկամող և կուրացուցիչ այս կարծեցեալ նոր լոյսը, անուն պէտք է որ հողի տայ, հողի պէտք է որ շունչ քերէ, ջերմութիւն և կեանք բերէ, որ իբրեւ մի թեթեւ զովարար զեփիւս անցնէ մեր այս անապատ աշխարհի վերայից, ուժգին մի հողմ

դառնայ մէջն ու մաշլ փարատէ, փոթորիկ դառնայ ամպ ու կայծակ ժողովէ, ջնջէ, մաքրէ օդը, կենսաբեր անձրեւով երկիրը ցօղէ։

Մի անուն որ ի վեր է քան զամենայն անուն, «դի յանուն Յիսուսի Քրիստոսի ամենայն ծունր կրկնեսցի»։ Նայն անունը, որ Միաճնի Տաճարի ճակատին է դրոշմած, դրոշմած ուրեմն և «Արարիչ ճակատին» միակ ճշմարիտ նշանաբանն է, միայն սուրբ, միայն երկրպագելի, միայն յաւիտենական ... Յիսուս Քրիստոս ... «Յիսուս Քրիստոս երէկ և այսօր, նոյն և յաւիտեան»։

Կ. ԱՐԵՂԱՅ ՏԷՐ ՄԿՐՏՁԵԱՆ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՅՈՒ ՍՈՒՐԲ ԿԱՐԳԸ.

(Ըարունակութիւն *)

յաքանա բաւական է համոզուելու համար, որ Եկեղեցու կարգ ու կանոնք անփոփոխելի են. ժողովը կաթուղիկոսական վճռով կարող է թերին և պակասը լրացնել, նոյնը կարէ անել և կաթուղիկոսն ինքն, որ ժողովի իրաւասութիւնն առնողն է։ Սոր կանոնն պէտք է Եկեղեցու կանոնադրական սկզբունքի վրայ հաստատուի։ Կանոնը կվերանայ միայն այն ժամանակ, երբ նորա հիմունքն ու բարոյականացնելու, սրբազործելու հանդամանքն այլ ևս չկայ, ըստ որում այլ ևս չի գործադրուիլ. Եթէ այդպէս չլինի, ինչպէս յաճախ շեշտեցինք, այն ժամանակ Եկեղեցու կարգ ու կանոնի ոյժը կկորչի և մարդկային կշառնայ, վասն զի Ս. Հոգու ներ-

* Տես նախընթաց համարում։
1. Բայց աւանդութեանց հակառակելոյ առաջնոց հարցն Սրբոց՝ ոչ այլ ինչ է պատճառ. քան թէ տգիտութիւնն եւ ինքնօրէն անճանաթ կամապաշտութիւնն։ Եւրոպայի. էջ. 71:

շնչումները չեն կարող իրար հակառակ լինել և իրար եղծել:

Եւ ինչպէս որ Կաթուղիկոսն է ժողովական խորհրդներն վճիռը հաստատող, հրատարակող, և դորձադրել հրամայողն այնպէս էլ նա է այդոնք զանազան պարագաների մէջ զանազանակերպ դորձադրողը: Նա պատասխանատու է, որ կանոնի սկզբունքը չառժի: Ըստ այսմ քանի որ ամենայն մի շնորհ բաշխողն է Կաթուղիկոսն և բաշխում է նորան, ում համար ինքն իսկ երաշխաւոր է, այնպէս էլ իւրաքանչիւր եկեղեցականի կամ Եկեղեցու ժողովական հաստատութեան համար երաշխաւորն ու պատասխանատուն ինքն է և ինքն է նոցա որ և իցէ իրաւասութիւն տուողը կամ յետ առնողը: Զորօր, նա կարող է հրամայել, որ այս ինչ հանգամանքում լուծուած համարեն պսակն և կենդանի ամուսնուն իրաւունք տան պսակուելու: Բայց կարող է և այդ իրաւունքը յետ առնել, երբ տեսնէ թէ Հայաստանեայց Եկեղեցու սկզբունքը տուժում է եպիսկոպոսաց ձեռքում, որոնք Ս. Հոգու շնորքը միմիայն մասնաւորապէս են վաշելում: Այս աւետարանի սկզբունքն է, ինչպէս տեսանք վերև, և չի կարելի դաւաճանել դորան: Հակառակող կլինի անշուշտ, որպէս Պօղոս առաքեալն է ասում. «եկեսցէ ժամանակ զի ողջմտութեան վարդապետութիւնն ոչ անսայցեն, այլ ըստ իւրաքանչիւր ցանկութեանց կուտեսցեն իւրեանց վարդապետս ըստ մարմանց լսելեաց իւրեանց»: Սակայն և այնպէս եթէ մինչև անգամ ճշմարիտ հաւատացողք շատ սակաւ լինին, Քրիստոսի Եկեղեցին միշտ կ'մնայ իւր ճշմարտութեան մէջ անյողդող: Հայաստանեայց Եկեղեցին իբրև ճշմարիտ քրիստոնէական Եկեղեցի պէտք է միշտ կուռէ իւր հակառակորդաց դէմ և երբեք չչեղուի նախնեաց շաղից, լսելով նոցա «որոնք» կամին լինել վարդապետք օրինաց, ինքեանք ոչ իմանան զինչ խօսին, և ոչ վասն որոյ պնդեալ են»: ² Եկեղեցու վար-

դապետի ասածն այն ժամանակ նշանակութիւն ունի եթէ նա հաւատացող է իւր կեանքը նուիրած է բարեպաշտութեամբ ուսումնասիրելու: Հայաստանեայց Եկեղեցին Հայաստանեայց Եկեղեցու Քահանայապետը մեծ պատասխանատուութիւն ունի Քրիստոսի առաջ և մահու չափ պարտաւոր է բարձր դասել ճշմարտութիւնը հարկաւոր մարդկանցից: ² Իսկ եթէ Հայոց Եկեղեցու սկզբունքներին հակառակ ընթանայ թէ կղրկուի Ս. Հոգու առաքելական աւանդական շնորհներից և թէ կրնին նախնեաց բազմութիւն սոսկալի նշովքների ներքոյ, որոնց հիմունքն է, «որ քակէ զցանկ հայրենի, հարցէ զնա օձ», և կամ «Ամենայն որ դք հարցի ընդ միմիս ընդ այս խորտակեսցի և փշրեսցի ...»: ³

Այս ամենը բոլորովին պարզ է և անհակառակելի: Ըստ որում և աւելորդ է երկարարանել: Այժմ թուենք մի առ մի Կաթուղիկոսի բոլոր իրաւունքները: Վերլուծարար քաղելով այն շնորհներից, որոնք ստացել է օծմամբ Ս. Հոգուց: Այդոնք են.

1. Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցու առաքելա-յաջորդ միակ ընդհանրական զուխ և հոգեւոր տէր լինելը, վասնորոյ և յիշել տալ իւր անունը պատարագի մէջ ամեն ուրեք, նաև պինդ պահպանել Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցու աւանդական անարատութիւնն և իշխանութիւնը:

2. Եպիսկոպոսներ ձեռնադրել վարքով, հաւատքով ու զիտութեամբ արժանաւորներին ժողովրդական կամ միաբանական ընտրութեամբ:

3. Վարդապետներ ձեռնադրել և կամ հրամայել ձեռնադրել մի եպիսկոպոսի, որ քայ-

1. «Որպէս զուխ առանց լուսոյ խաւար է: Հայսպէս եւ ազգ առանց Ս. հաւատոյ՝ պիղծ: Այլ լաւ է մի ողեսար ի փարախն Աստուծոյ, քան զհազար գայ: Եւ լաւ է մի զառն յայգին, քան զհազար աղուէս: ... Եւ ի դիտանոցի անդ լաւ է մի այր սրատես, քան հազար զաւացու: Եւ լաւ է մի վկայ ի վերայ ճշմարտութեան, քան զհազար քիւր թռչնամի: Պ. Տարօնացի, Թուղթ. Կ. Պօլսի 1858. էջ. 247:

2. Մատթ. Ժ, 37, 38:

3. Գրեգոր Տղայ, Թուղթ, էջ. 19:

բազմաթիւ իշխանութիւն է ստացել և «մեծ վարդապետ» է:

4. Միւսոն օրհնել և բաշխել:

5. Եպիսկոպոսաց, վարդապետաց պատժել ապաշխարանքով ևն:

6. Ազգային եկեղեցական ընդհանուր ժողով դուստրել:

7. Արքեպիսկոպոսութիւն տալ իւրեանց յետոյ երկրորդը դարձնելով արժանաւոր եպիսկոպոսին:

8. Վանքերում նոր կարգեր մտցնել կամ հինը նորոգել և լրացնել նոյնպէս և Ս. Էջմիածնում ամեն բան կարգադրել բարձրագոյն իշխանութեամբ:

9. Ուրիշ միարանութիւնից եկած եկեղեցականին ընդունել կամ տեղափոխել:

10. Եկեղեցականներին պարգեւադրել:

11. Անպատիւ և ուխտազանց եկեղեցականը պատժել կամ կործանել անել:

12. Փոքր կաթողիկոսներին և պատրիարքներին իրատական, զգուշացուցիչ, պարգեւական և այլ կոնդակներ ուղարկել և նոցա անհրաժեշտ իրաւունքներ որոշել:

13. Նոր վիճակներ հաստատել:

14. Առաջնորդներ նշանակել և արձակել *:

15. Վերադիտել բոլոր եպիսկոպոսներին, որ իւրեանց ուխտին հաւատարիմ մնան և իւրեանց եկեղեցական և ազգային պարտաւորութիւնք կատարեն. նոցա զբաւոր զեկուցումներն ընդունել և նոր տնօրէնութիւնք անել վիճակներում:

16. Եպիսկոպոսաց վճիռների գէժ եղած բողոքների վերաբերմամբ ծանրակշիռ կարգադրութիւնք անել (քննութիւնը կ. Պօլսի կրօնական ժողովի և Ս. Սինդիկոսի գործ է, զի սոքա են կաթողիկոսի յանձնարարական առեւանները):

17. Եկեղեցական կարգապահութեան վերաբերմամբ կանոնադրութիւններ կազմել:

18. Ժողովներ դուստրել արտակարգ հար-

ցերի մասին խորհրդածելու եպիսկոպոսների և վարդապետների հետ:

19. Անձամբ այցելել կամ Նուիրակներ և պատուիրակներ, այլ և վարդապետ քարոզիչներ ուղարկել բոլոր վիճակները:

20. Խրաքանչիւր կամեցողին ընդունել լսել նորա խնդիրն և կարգադրութիւն անել ամբողջ Եկեղեցում:

21. Կոնդակներ հրատարակել — օրհնութեան, իրաւատրական, շնորհակալութեան, նուիրատուութեան, յորդորանաց ևն. բոլոր Հայոց համար:

22. Բաշխումներ, ներումներ և առանձնաշնորհումներ անել ըստ Հայոց Եկեղեցու ոգուն:

23. Զանազան հանգամանաց մէջ օրինական բացառութիւնք անել Հայոց Եկեղեցու սկզբանց հիման վրայ:

24. Վարդապետական (դաւանական, բարոյական, պաշտական ևն) վճիռներ տալ:

25. Կրօնական, գրքեր թղլատրել, արգելել և կրօնական յօդուածներ հրատարակել տալ ի հերքումն կամ ի քաջալերութիւն և ի ջատագովութիւն:

26. Համայնքներ բանադրել և կամ ներել:

27. Հսկել հոգեւոր դպրոցների և նոցա կրօնական ուղղութեան, Հայոց Եկեղեցու կրօնաւսուցչութեան վրայ տալ կանոնադրութիւններ և ըստ հարկին միջամտել: Նոյնպէս և հոգեւոր դպրոցների մանաւանդ ձեմարանի տեսուչ և հոգաբարձուներ հաստատել կամ կարգել: *

28. Վերադիտել Հայ ժողովրդի բարոյական և կրօնական կեանքը, միջոցներ ձեռք առնել ճշմարիտ կենցաղի զարգացման համար:

29. Վարձատրել պատիւներով և նիւթապէս Հայոց Եկեղեցու ջատագովներին:

30. Ռարոզական առաքելութիւն հաստատել հեթանոսաց մէջ:

31. Հաղորդակցել զանազան պետութեանց և եկեղեցեաց հետ Հայոց Եկեղեցու շահերը

*. Տես. Կաղանկատուացի Դոմ. որտեղ շնն կարողանում առանց Հայոց Կաթողիկոսի եպիսկոպոս փոխադրել:

*. Տես. ևւ Մ. Եպիսկ. Իզմիրեան, Հայրապետութիւն Հայաստ. Ս. Եկեղեցւոյ, Պօլսա. 1881. էջ. 161—167:

պաշտպանելու և կամ ժողովրդի կրօնական կեանքը բարեկաւելու մասին:

32. Ապօրինի պատկները (Ս. Սինդի և Կ. Պօլսի կրօնական ժողովի որոշումից յետոյ) լուծուած համարելու վճիռ տալ և կամ կարելի հանգամանաց մէջ ապաշխարանքով ներումին շնորհել: Պաշտօնութեան, հիւանդութեան, անդարձ անջատման (կրօնաւորութեան) և անհաւատութեան պատճառով մեղաւոր ամուսնուն հոգով մեռած ծանաչել և միւս կողմին ամուսնանալու իրաւունք տալ: Նոյնպէս և

33. Պատկի թղլտութիւն չհասութեան բացառիկ դէպքերում: միայն թէ հիմնուած Հայոց Եկեղեցու սկզբունքների վրայ: Նոյնպէս և կոյսի և սյրու, նաև երրորդ անգամ ամուսնանալու արգելուած պատկներն եթէ կան ներքի հանգամանքներ և ներող հիմունքներ, թղլտողրել: *

34. Ահասարակ վճիռներ տալ այն բոլոր խնդիրների նկատմամբ որոնք որ և իցէ կերպով կապ ունին Հայոց Եկեղեցու դաւանական, բարոյական, պաշտական և մանաւանդ եօթը խորհրդների և կանոնների վիրաւորման հետ:

35. Ի լրումն ամենայնի խտութեամբ հըսկել որ բնաւ երբեք չօջափուի Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցու միութիւնն, սրբութիւնն, ընդհանրականութիւնն և առաքելականութիւնն, ըստ որում և թոյլ չտալ որ Եկեղեցու զաղափարին և սկզբունքներին հակառակ անձինք որ և իցէ դեր կատարեն նորա մէջ և կամ օտար, սխալ և թիւր վարդապետութիւնք վերադրեն Հայոց Եկեղեցուն կամ նորալուր հակառակ մեկնութիւններով Ս. Գրքի հասողութիւնը թիւրեւն ժողովրդի մէջ: ** Սոյնպիսի դէպքերում ծայրագոյն իշխանութեամբ ներդործել անպայման վճռականութեամբ: *** վասն զի, ինչպէս տեսանք, հա-

ւաւրն է Եկեղեցի կազմող ու հաստատութեամբ պահողն ուրեմն նոյն իսկ վերջին տրեխաւորն և աղքատն որոնք հաւատք ունեն և ոչ անհաւատ հարուստը կամ զիտուներ: Հաւատքից պէտք է բղխեն զիտութիւն և հարստութիւն, որ Եկեղեցուն օգտակար լինին:

Թէև մեր նախընթաց ասածներից արդէն պարզապէս երեւում է թէ ի՞նչպէս կարող են այդ իրաւասութիւնք ելնել կաթողիկոսի ստացած իշխանութիւնից, այսու հանգերձ աւելորդ չի լինիլ ընդհանրապէս հիմնարանել այդոնք:

Իբրև Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցու պետ՝ կաթողիկոսը չունի հաւասարադոր դործակից, ուրեմն և պէտք է ունենայ իւր բարձրութեան հաւասար ինքնապատհութիւն իւր արժանաւոր զիրքը պահելու համար: Այդտեղից արդէն բղխում է Նորա հիմնական պարտիքն, այն է՝ պահել Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին այն անարատութեամբ, որով իւրեան է աւանդուել, այս է՝ կաթողիկոսութեան բացարձակ հիմնաքարն, առանց որի ոչ ոք չի կարող կաթողիկոս մնալ: Աստիճանի բարձրութիւնից և սրբութիւնից է բղխում և այս, որ իրաւունք չունի բոլոր իրաւունքները մի ուրիշին տալ:

Եպիսկոպոս ձեռնադրելու համար պէտք է ունենալ առաքելական իշխանութիւն և կամ Ս. Հոգու լիակատար շնորհք, ապա թէ ոչ եպիսկոպոսական մասնաւոր շնորհք թերակատար կլինի: Գիտենք որ առաքելաւք են եղել եպիսկոպոսներ ձեռնադրողք, իսկ յետոյ միայն առաքելական ամթոռների դահակաւք էին ձեռնադրութեան իրաւատէր, այդպէս էր բոլոր քրիստոնէական եկեղեցիներում: Ուստի և Նիկիոյ մեծ ժողովի Գ. կանոնում կարդում ենք. «զի թէ ոք ոչ կամօք կաթողիկոսին իցի եպիսկոպոս, զայնպիսին մեծ ժողովն որոշեաց, զի մի՛ ևս իցէ եպիսկոպոս ...»: Սոյն իսկ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչը հետեւեց այդ

* Տես. իմ գրուածքը, Պատկի Ս. խորհուրդը. Ս. Նշմիածին 1894. (Սրարատ. նոյն թուի):

** Տես. իմ գրուածքը Հայաստ. Եկեղ. և Բիւզանդ. ժողովոց պարագայք. Մոսկվա. 1892. էջ. 90—226. և իմ պատմական հետազոտութիւնները, Սրարատ. 1892, № 10—1893, № 7: Տես ևս ստորեւ:

*** Արդէն վերեւ տեսանք, որ Աւետարանը քաջ է քաջ

մերժում է Եկեղեցուց անհաւատներին և չընդհաւատներին. նոյնը խտութեամբ հրամայում է Հայաստ. Ս. Եկեղեցու՝ կանոնն ու վարդապետութիւնը:

Թիւն էլ է հնազանդուել իւր նման շնորհ ունեցողին, վասնորոյ և Սրբելեան եպիսկոպոսն ասում է. (էջ. 202) «զի՞նչ փառք էր և պարծանք նմա (եպիսկոպոսին Սիւնեաց) թողուլ զմեծ Աթոռն Ս. Գրիգորի Լուսաւորչին և ծառայել իւրում ծառայակցին, որք և անկատար և թերի ունէին զօծումն շնորհին»:

Նոյն հայեացքը կիմայ և պատժի նկատմամբ, զի եկեղեցականը չի կարող այնքան ստորանալ, որ իւր ծառայակցի պատիժն ընդունի: Այդ արդէն վերև տեսանք, սակայն բերենք և մի օգտակար օրինակ: Անանիա կաթողիկոսը, տեսնելով Սիւնեաց եպիսկոպոսի անուղղայ ըմբոստութիւնն, ոչ միայն պատժեց, այլ «նախ ելոյժ ի պատուոյն զՅովնան իւր ձեռնադրեալն վասն բամբասանացն զոր յօդեալ էին, և ապա զԳազիկն»: Սակայն նշանաւոր է և մի դէպք, իշխանները զիմեցին և խնդրեցին ձեռնադրել վերստին Գազիկին: Չնայելով բոլոր այդ աղերսանաց՝ «ոչ պատշաճ համարէր ուղղադատ և ծմբաթաքնին Հայրապետն, զի կրկին ծնեալն վիժեալ լինի և կրկին պսակեալն՝ անվաւեր կոչեսցի»: * Ընդ սմին կարգալոյժ անելու համար Կաթողիկոսը կարող է միայն մի հիմունք դնել, այն է՝ որ պատժուած անձը հոգեպէս մեռած է և անընդունակ է Ս. Հոգու շնորհաց:

Ընդհանրական ժողով գումարելը ընդհանրական Կաթողիկոսի իրաւասութիւնն է, վասն զի ընդհանրական ժողով ասածդ Եկեղեցու լրումն է և ուրեմն չի կարող առանց իւր պետի կամ առանց առաքելական յաջորդի լինել:

Ըստ այսմ հիմնաբանութեամբ են 7. 9. 12. 14. 15. 16. 17. 19. յօդուածներն, որոնք կախուած են Կաթողիկոսի առաքելական շնորհաց ներգործութիւններէ:

Վանքերում կարգեր մտցելը, նոր վիճակներ հաստատելը, եկեղեցական կարգապահութեան վերաբերեալ կանոնադրութիւն կազմելը կոնդակներ տալը, Հայրապետական բաշխումներ և առանձնաշնորհումներ անելը, Հա-

մայնքներ բանադրել կամ ներելը, ժողովրդի բարոյական և կրօնական կեանքը վերադիտելը, Հայոց Եկեղեցու ջատագովներին քաջալերելը, քարոզչական առաքելութիւն հաստատելը, պետութեանց և եկեղեցեաց հետ բանակցելը—այս ամենն ևս ընդհանրական և տեղական պէտք է լինին, այլ և պէտք է թէ Հայրապետական շնորհով կատարուին և թէ ամբողջ ազգի և Եկեղեցու երաշխաւորած անձի ձեռքով, ուրեմն այսոնք Կաթողիկոսի իրաւասութիւնք են: Եթէ այդոնք կատարուին մի այլ անձից կամ մի քանի անձերից, չեն կարող ընդհանրական, տեղական, երաշխաւորուած և շնորհաձիր լինել, ըստ որում և ժամանակաւոր կլինին, այլ և ոչ որքի համար սուրբ նշանակութիւն չեն ունենալ:

Սի միաբանութիւնից միւսը փախչեն արգելուում է կրօնաւորներին, ըստ որում մինչև անգամ նշովուում են առանց առաջնորդի կամքին վանքից ելնողները: Սակայն ընդհանրական Հայրապետը կարող է երբեմն ստիպողական հանգամանքներ տեսնել և իրրե իրաւատէր ժողովոց կանոնների, որ և իցէ ելք տալ յօդուած Եկեղեցու:

20. յօդուածը բարձր խոստովանահայրական իրաւասութիւն է, որ պէտք է մատչելի լինի Հայոց Հօր իւրաքանչիւր որդուն: Այդ տեղ կարող են լինել թէ անձնական և թէ ընտանեկան և հասարակական վշտերի վերայ խոստովանանքների, որոնք պէտք է անպատճառ օծեալ Հայրապետի կողմից լսուին հայրաբար:

Օրինական բացառութիւնք անելը մի ձեւական զանցառութիւն է ժողովական կանոնների: Սակայն իւրաքանչիւր ժողով կանոններ է դնում հիմունելով Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցու վարդապետական սկզբանց վերայ, ըստ որում եթէ վերանան այդ սկզբանց հանգամանքներն, որպէս յիշեցինք, կվերանան և կանոնները: Զորօր, եթէ մի կանոն դրուում է սերը ժողովրդի մէջ ծառայելու համար և յանկարծ զայլս է մի ժամանակ, երբ սիրոյ կատարելութիւն է տիրապետում այս դէպ-

քում ի հարկէ կվերանայ և կանոնը: Արդ՝ եթէ մի նոր պարագայի մէջ բողոքովին չլինին ժողովի աչքի առաջ ունեցած սկզբունքի հանգամանքներն, այն ժամանակ հարկ պէտք է լինի վերստին ժողով դաժարելու: Եթէ, չլինել ժողովի մի օրինակատար իրաւատէր: Իսկ ամեն հանգամանքի համար կանոն դնել ոչ մի կերպ չի կարելի, վասն զի պարագայք անթիւ են: Ահա այսպիսի դէպքերում իրաւատէր է ժողովի իրաւատու նախագահն և նա կարող է իւր երաշխաւորութեամբ բացառութիւնք անել Ս. Հոգու հովանու ներքոյ: *

Վարդապետական վճիռներ տալը հարկաւ Հայոց Եկեղեցու բարձրագոյն վարդապետի իրաւունքն է: Ըստ որում միայն նորա վճիռը կլինի ըստ շնորհաց, ընդհանրական և պարտաւորիչ: Այս մասին ոչ մի տարակոյս չկայ: Նոյնը պէտք է ասել կրօնական գրքերի թոյլտուութեան նկատմամբ, որոնք չեն կարող թոյլատրուիլ կամ արգելուիլ այնպիսի հեղինակութիւնից, որ ընդհանրական իրաւատութիւն չունի Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցում: Եւրեմն և հեղինակութիւն չէ ամենայն Հայոց համար:

Գլխորդների և կամ առհասարակ կրօնական դաստիարակութեան վերահսկել և ուղղութիւն տալը դարձեալ ընդհանրական գործ է: Վասն զի ամբողջ Եկեղեցու դաստիարակութիւնը անպատճառ մի ուղղութիւն պէտք է ունենայ և մի հայեցողութեան տակ լինի: Այս առաւել բարձր վարդապետական գործ է և կարօտ է առաքելական շնորհաց, որպէս զի մշտական և աստուածային լինի քան թէ կրօնական ծանրակշիռ հարցերը:

Ապօրինի պատկները չկայացած համարելն ևս մի քննող հարց է, վասն զի ըստ ժո-

ղովոց դոքա լուծուած են համարուում սակայն կարեն լինել թեթեւացուցիչ հանգամանքներ, ըստ որում և կաթուղիկոսը պէտք է կռաւորաւ և եթէ հնարաւորութիւն կայ, լաւագոյն և թեթեւագոյնը անօրինի: Եւ որովհետեւ պատկն ըստ Աւետարանին և ըստ Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցու խորհրդակատարութեան անլուծանելի է, ուստի և վերոյիշեալ պատճառներով մի ամուսնուն մեռեալ ճանաչելը շատ ծանրակշիռ խնդիր է և հետեւաբար առաքելական շնորհաց իրաւատութիւն է: Ըստ Պօղոսի թէ «բայց այլոց ես պատուիրեմ ոչ եթէ Տէր»: * Նոյնը պէտք է ասել և չհասութեան, երբորդ անգամ ու կոյսի և այլու ամուսնութեան նկատմամբ: որպիսի դէպքերում կաթուղիկոսը պարտաւոր է ի նկատի առնել արգելիչ սկզբունքներն և եթէ այդոնք այս ու այն պարագայի մէջ պակասում են, ըստ այնմ կարգադրել: Վերջին երկու արգելքներն այժմ գործնականապէս վերացել են, սակայն դորանից բաղմաթիւ չարիքներ են յառաջանում՝ ուստի և Նորին Վեհափառութիւնը վերստին հռչակեց Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցու այդ բարձր սկզբունքը:

34. և 35. յօդուածները պարտաւոր է կաթուղիկոսն ինքն իրազործել, վասն զի ինքն է Եկեղեցու պետն ու փեսան և Հայաստանեայց Եկեղեցին իւր ամբողջութեան մէջ վերադիտողը: Ընդհանրական վերադիտութիւնն՝ այստեղ մեծ նշանակութիւն ունի, զի երբեմն մի հեռաւոր գործ շօշափում է Եկեղեցու ամենահիմնական սկզբունքը: Իսկ այդ վերահսկելը բարձր վարդապետական և առաքելական շնորհաց յատուկ կարողութիւն է: Ընդ սմին Եկեղեցու միութիւնից են ծագում նորա միւս բոլոր էական յատկութիւնք և նշանները:

* Ա. Կորնթ. Է, 12:

1. Ս. Էջմիածնի գերագահ Աթոռոյ Հայրապետաց Իշխանութիւնն ու իրաւատութիւնը՝ ըստ ստիմանելոյ Եկեղեցական կանոնաց, ընդհանրական է, եւ կը տարածուի համայն Հայոց եւ Հայկական Ս. Եկեղեցոյ անդամի մասն կարգի եւ աստիճանի պաշտօնէից վրայ, որք պարտ են հպատակ մնալ եւ հնազանդ ամենայն կանոնական հրամանաց նոցա: Ս. Ե. Իգմբրեան. անդ. Է, 1283:

* Ս. Հոգու շնորհը մէկ է, որ եւ Կաթուղիկոսի միջնորդութեամբ ծիսաւորութում է եկեղեցականաց մէջ, այնպէս որ նորա օգնութիւնը միեւնոյն է ժողովականաց համար առանձին տրուելով, միայն ժողովում օգտակար է եւ մարդկային մոլորքի շփումը: Ս. Հոգու շնորհը մի է ի սկզբն ըստ էութեան ի միոյ պատճառէ, յառաջ եկեալ. եւ ի քաղաքն քաղաքեալ ըստ որակութեան, որպէս եօթնարփեան եւ ըստ աստիճանաց: Եւ դարձեալ զքաղաքս միաբոլէ ինքեմամք առ պատճառն իւր, որպէս լոյս արեւու ի քաղում տեսութիւնս: Ս. Գ. Տաթևացի. Հարց. Է, 140:

մինչդեռ եթէ զլուխը չլինի մարմնի միութիւնը կկորցնէ հսկողութեան զիտարանը:

Ուրեմն կարճ՝ Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին մի մարմին է և նորա երկրաւոր զլուխն է ընդհանրական Կաթողիկոսը: պարզ է որ ոչ մի անգամ չի կարող իբրեւ ամբողջութեան մաս կառավարուիլ և զօրանալ եթէ նորա զեկավարն ու հրամանատարը շնորհաւանդն ու վերահսկողը զլուխը չէ:

Արդ՝ այսքան զիտողութիւնք այդ յօգուածների մասին բաւական համարելով՝ նկատենք ևս որ հետեւեալ յօգուածներում մի առմի որոշուելու են այն բացայայտ իրաւասութիւնք որոնք ձեռնադրութեամբ տրուում են եպիսկոպոսին՝ վարդապետին և քահանային՝ որոշ որոշ յիշատակուելով: * Այդ ամենն ուշագրութեան առնելուց զինի՝ կհամոզուինք որ յիշեալ եկեղեցականք այլ ևս չեն կարող ունենալ ուրիշ որ և իցէ իրաւասութիւն: Աստորում և նոցա իրաւանց ընդհանուր իրաւատէրն է Կաթողիկոսն որ զլուխ է Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցու և որի առաջ խոնարհում է ամենայն շնորհառու և հաւատացող: Վասնորոյ և Կաթողիկոսը Ս. Հոգու կատարեալ շնորհը վայելելով՝ օրհնում է Ս. միւռոնին ** որ նշան է շնորհաց իւզի և Ս. Հոգու իջման սրով Սծեալ Հայրապետը շնորհադրուում է իւր բոլոր հաւատացող որդիներին: Ինչպէս որ Կաթողիկոսը զլուխ է Եկեղեցու և օրհնող միւռոնի այնպէս էլ միւռոնն շնորհադրութեան և սրբադրութեան միջոցն և հիմունքն է:

(Հարունակելի)

Ա. ՏԵՐ-ՄԻՔԵԼԵԱՆ.

*. « Զկարգ եւ զաստիճան՝ զոր ունի զպիքն, լրմամբ ունի եւ սարկաւազն. ըսցց սարկաւազն զոր ինչ կարգ եւ աստիճան ունի, զպիքն ոչ ունի զամենայն: Նոյնպէս եւ սարկաւազն զոր ինչ կարգ ունի, լրմամբ ունի եւ քահանայն, ըսցց քահանայն զոր ինչ ունի, ոչ ունի սարկաւազն: Եւ այսպէս շունչեցեալ կարգս քահանային՝ զամենայն ունի լիովին եպիսկոպոսն. ըսցց շունչեցեալսն եպիսկոպոսն՝ լրմամբ ոչ ունի քահանայն: Նոյնպէս եւ եպիսկոպոսն ունեցեալ զկարգ եւ զաստիճանն լրմամբ ունի եւ Կաթողիկոսն, ըսցց զկարգ եւ զաստիճան Կաթողիկոսին ոչ կարէ ունիլ լրապէս եպիսկոպոսն: Սիմէոն Կաթողիկոս. Պարտավճար. ըստ Դիոնիսիոսի. Էջ. 316:

** Տես, Կանոնք. Ս. Սարկայ, Դ. Եովն, 1 մասութ. Թ. Սիոն Կաթողիկոսի, Ե.

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՔՐԻՍՏԻԿՈՆ.

Նոյն հանուր քրիստոնէական եկեղեցիների կեանքից և Արարատի ընթերցողներին պարբերաբար տեղեկութիւններ տալու նպատակով՝ այս համարից իսկ սկսում ենք մի համառօտ քրոնիկոն կազմել բոլոր քրիստոնէայ եկեղեցիների կեանքի զլիաւոր երևոյթների մասին:

Գիտութեան աղբիւրը ճանաչողութիւնն է թող հայ ընթերցողները ծանօթութիւն ունենան ամբողջ քրիստոնէական աշխարհի մասին՝ որպէս զի վնահատել սովորեն մեր սուրբ և հնազոյն եկեղեցու արժանիքը:

ԿԱԹՈՒԼԻԿ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ի. ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԽՆԳԻՐԸ.

Անցնող տարւան ընթացքում պապական կամ կաթողիկ եկեղեցու մէջ կատարուած մեծագոյն գործն եղաւ Լեոն ԺԳ. պապի հրաւիրագիրը բոլոր արեւելեան եկեղեցիներին՝ և Վատիկանի ժողովը արեւելեան եկեղեցու հօռմէականի հետ միացնելու նպատակով:

Եւրոպայում այսօր երկու եկեղեցական մեծ ուղղութիւններ կան, մէկը կաթողիկական և միւսը բողոքական. Այս երկու եկեղեցիքն ևս հասել են իրենց ներքին զարգացման ծայրայեղ արտայայտութեան կէտին:

Կաթողիկութիւնը կենդրոնամէտ ուղղութեամբ ձգտում է միացնել բոլոր եկեղեցիները, մինչ դեռ բողոքականութիւնը կենդրոնախոյզ ուղղութեամբ հետ զհետէ հատուածների և նորանոր հերձուածների է բաժանուում:

Կաթողիկ եկեղեցին կենդրոնականութեան դիմելով հասել է այնտեղը, որ աստուածացիք է իւր կենդրոնական իշխանութիւնը, պապի անձնաւորութիւնը՝ ներքին զարգացման ընթացքում այս մեծագոյն անհեմք հեմութեան հասնելով. այժմեան պապականութիւնը, զիմում է մի նպատակակէտի—